

творення як власне перцептивних, так і неперцептивних етнокультурних стереотипів із виразною негативною та позитивною аксіологією, які презентують соціально закріплені погляди на світ представників української етнокультури, що протікають у людській свідомості при освоєнні дійсності.

Етнокультурні стереотипи сенсорного сприйняття із густативним компонентом потребують більш глибокого вивчення, що буде зроблено автором у подальшому.

1. Гайдаєнко І. В. (2002). *Назви на позначення смаку: етимологія, семантика, функціонування*. Автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.02. Запоріжжя.
2. Кондильяк Э. (1982). *Трактат об ощущениях // Сочинения в 3-х томах*. Т. 2. Мысль. Москва.
3. Костяев А. И. (2007). *Вкусовые метафоры и образы в культуре*. Издательство ЛКИ. Москва.
4. *На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*. Языки русской культуры. Москва.
5. Курилович Е. (1965). *О методах внутренней реконструкции // Новое в лингвистике*, Вып. IV. С. 36-44.
6. Рузин И. Г. (1994). *Когнитивные стратегии именованія: модусы перцепции (зрение, слух, осязание, обоняние, вкус) и их выражение в языке // Вопросы языкознания*. № 6. С. 79-100.
7. СУМГ (Т. 1-4, 1996-1997) – *Словарь української мови*. В 4-х т. НАНУ; Упорядкував з додатком власного матеріалу Б. Грінченко. Наукова думка. Київ.
8. СУМ (Т. 4, 1973; Т. 7, 1976) – *Словник української мови*. В 11 т. Гол. ред. кол. І. К. Білодід. Наукова думка. Київ.

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ НАСИЛЬНИЦЬКОГО / НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПРОТИВУ В ЛІТЕРАТУРІ ПРО ПОДІЇ МАЙДАНУ

Надія Трач
(Україна)

У статті висвітлено зображення насильницького та ненасильницького спротиву в сучасній українській літературі про події майдану. На матеріалі антології текстів, виданої середнім креативним класом, що брав участь у подіях майдану (письменники, митці) показано, які мовні засоби використано для зображення як власне подій, так і образу ворога.

Ключові слова: мова насильства, вербалізація спротиву, література про майдан

VERBALIZATION OF VIOLENCE / NON-VIOLENCE RESISTANCE

IN LITERATURE ABOUT MAIDAN

Nadiya Trach

In this article the description of violence vs non-violence resistance in contemporary Ukrainian literature about Maidan events has been highlighted. On the materials of the text anthology, published by the representatives of the middle creative class (artists, writers) that participated in Maidan has been shown which lingual means have been used to describe the events and the image of the enemy.

Key words: language of violence, verbalization of resistance, literature about Maidan.

Події Майдану 2013-2015 рр. спричинили хвилю різножанрових публікацій в сучасній українській літературі – поезія, есеїстика, проза, збірники спогадів та фб-постів. Ненасильницький vs насильницький спротив режиму Януковича, широко обговорюваний у медіа, також став елементом наративу в художніх текстах. Спробуємо простежити, як елементи зображення насильства / ненасильства відобразилися в текстах митців, котрі безпосередньо брали участь у подіях майдану. Об'єктом нашого розгляду є книжка *Мистецький барбакан. Трикутник дев'яносто два. Антологія*. - К.: Люта справа, 2015. - 320 с.

Ця книжка об'єднала тексти письменників, локацією яких на майдані був мистецький барбакан – біля Київської міської адміністрації протестувальники спорудили дерев'яну стіну, де періодично з'являлися нові артефакти майдану – картини, плакати, вірші тощо. Підназву “трикутник дев'яносто два” автори пояснюють тим, що саме таким символом розташування мистецького барбакану було позначено на картах беркутівців із знищення майдану. Антологія також містить візуальний матеріал – картини, створені художниками, котрі входили до цього мистецького об'єднання. Для аналізу ми обрали тексти, котрі безпосередньо стосуються подій Майдану. Слід зазначити, що не всі тексти, вміщені в антологію, описують події майдану, оскільки не всі митці, котрі входять до об'єднання, вбачають у мистецтві соціальну функцію. Таким чином, до аналізу ми залучили прозові, поетичні та есеїстичні тексти таких авторів: Юрія Андруховича, Олексія Бика, Сергія Жадана, Павла Коробчука, Олега Коцарева, Віті Кравця, Олекси Манна, Антіна Мухарського, Світлани Поваляєвої, Артема Полежаки, Лесі Рой та ін.

Філософ Поль Рікер протиставляє мову і насильство, вбачаючи в мові засіб подолання насильства, промовляння та примирення через діалог: “Промова, дискусія і раціональність також віднаходять своє спільне значення в тому, що вони всі є спробою зменшити насилля. Насилля, котре промовляє, це вже насилля, котре прагне мати рацію, це насилля, котре ставить себе в орбіту причини і котре починає виправдовувати себе як насилля” (Riceur 1974, 33). З іншого боку, стверджує філософ, художня мова

теж є мовою насилля: “Люта людина з’являється в той самий момент, коли сходяться буття і значення: в прибутті, в дозріванні слова. Поет – це люта людина, котра змушує речі говорити. Це поетичне пограбування” (Riceur 1974, 37). Філософ стверджує, щоб бути ненасильницьким у дискурсі, потрібно поважати розмаїття і множинність думок і поглядів.

Натомість сучасні дослідники описують мову насильства на матеріалі погрозових повідомлень про теракти, мовлення судових справ, повідомлень у соціальних мережах (Silva 2014, 9–14) тощо. Для нас же предметом дослідження є мова опису революційних і частково воєнних подій в художніх текстах. Якою є реакція митців на події і які мовні засоби вони віднаходять, щоб її описати? Яким чином зображено образ ворога і своїх? Які наскрізні мовно-літературні мотиви? Ось основні питання, які ми ставимо перед собою в цьому дослідженні.

Соціолінгвісти Роберт Ходж та Гюнтер Кресс стверджують, що “двигуном семіотичних змін є прагнення висловити різницю. Це бажання виростає з потреби окремих груп створити внутрішню солідарність всередині групи і виключити інших як антигрупи, конструюючи антимови, антикультури та антислова” (Hodge – Kress 1997, 54). Майдан, без сумніву витворив свою мову протесту. Їй радше пасує визначення антиномова, аніж антимова, адже вона була витворена на протиставленні до офіційної новомови режиму. З іншого боку, на думку Олени Галети, українські письменники певним чином втратили дар мови після побиття студентів 30 листопада 2013 року. Художній словник виявився неспроможним описати події, тому поезія того періоду часто містить трикрапковість, фігури мовчання тощо (Haleta 2015). Справді в цей період лінгвісти відзначають низку мовно-семантичних зсувів. Для прикладу, лексема *розстріляти* в цей період розширює своє значення і починає позначати не тільки ‘вбити шляхом розстрілу’, але й ‘обстріляти, піддати обстрілу’. З’являються спроби лексикографічного осмислення лексико-семантичних процесів того періоду, для прикладу видання “Повстанська абетка” (Київ, 2014), метою якого є як пояснити значення нових слів та понять – *бандерівець, бімба, Козак у касці з коктейлем молотова, Небесна сотня, ультрас Україна*, так і переосмислення наявних – *біль, захоплення, ідол, опозиція, щити* та ін.

Загалом ми визначили 26 контекстів, де яскраво простежується опис насильства або протиставлення насильницького / ненасильницького спротиву під час подій майдану. Насамперед це стосується хронології та динаміки протесту. Так, Юрій Андрухович вдається до розлогих описів подій 30 листопада, коли цілком мирний цивілізований протест обернувся в насильство зі сторони влади після побиття студентів-протестувальників беркутівцями: “Дівчина кілька разів називає себе, вона з Франківська, музикант, ми знайомі. Вона була на Майдані. “Тут відбувається жах, – каже вона таким голосом, що жах вривається і в тебе. – Нас просто били насмерть, нас топтали і добивали. Ми могли тільки співати гімн, а вони нас катрупили”. “Хто такі вони? – запитуєш її. – Бандити?” “Беркут, – каже

вона. – *Вони хочуть нас повбивати. Це криваве місиво.* В Україні такого ще не було. Повідомляйте всіх, кого можете! Тут не було ніякого телебачення, тут не було нікого – нас покинули, а вони нас усіх *повбивають!*” (Андрухович 2015, 13).

Картина насильства зображається через лексеми *жах, смерть, вбивати, топтати, добивати, катрупити*. Автор дуже вдало зображує початок поляризації протесту на своїх і чужих, ми – вони. “*Хто такі вони?*” – це наївне незнання наратора передає суспільний стан того періоду, дзеркалить стан неінформованості суспільства і водночас зміни кольорової картини світу на чорно-білу. Надалі автор посилює цю поляризацію через низку антитез: “З одного боку – *прикривають* військових *грудьми* від провокаторів. З іншого – *наносять* невидимі для відеокамер *удари ногами з-під щитів*. З одного боку – *тисячі ліхтариків* під нічним небом і певність у тому, що “нас побачать із Космосу”. З іншого – *підкладання в темряві, “прослушки наружки і провокації”*. З одного боку – тисячу разів повторена *мантра* про “Схід і Захід разом”. З іншого – *зірвані й розтопані синьо-жовті стрічки і заклик “вернуть галицаев Польще”* (Андрухович 2015, 15, див. детальніше Додаток, контекст 1).

Якщо говорити про подальший перебіг протесту, то тут автори вдаються до образів протестувальників, де підкреслено їхні мирні наміри і водночас подано символи насильницького спротиву. Відповідно в читача створюється образ мирного освіченого протестувальника, який використовує насильство тільки для того, щоб захиститися від насильства влади.

Експліцитно це подано в есеї Антіна Мухарського, де автор, вдаючись до пояснення причин виходу людей на майдан, створює образ “середньостатистичного майданівця”: “Усі мають вищу освіту (а дехто і дві), дітей, високооплачувану роботу та можливість подорожувати світом. Двоє з них архітектори, один режисер і продюсер, інший скульптор. Отакі люті і страшні екстремали від мистецтва. І коли їх питають, що спонукало вас вдягати *шоломи, респіратори*, готувати *запальну суміш* і пертися на *барикади*, підставляючись під *кулі та світло-шумові гранати “Беркуту”*, вони відповідають приблизно наступне: “Ну, можливо, це почуття власної гідності, бо не може ж нормальна вільна людина терпіти все те *жлобство і хамство*, яке розповзлося нашою країною з приходом Януковича. Бо нас хотіли мати за *скотину*, а ми того не хотіли...” (Мухарський 2015, 202).

Натомість у революційній поезії своєрідна аргументація виправданого насильства подана через гру з образами. Так, поет Павло Коробчук міксує символи насильства та ненасильства, створюючи сюрреалістичний образ майдану: “У місті – *війна*. Десятки людей *поранено*. / *Менеджер* готує *запальну суміш* з пінопласту. / між *криками та вибухами* – чути *пісні* з Майдану. / *пенсіонерка хреститься в будівельній касці*...найпалкіший *поцілунок* / той що з *присмаком газу* на вустах. / найщиріша *війна* – без *присутності злості*” (Коробчук 2015, 130). Іще більше сюрреалізму в поезії

Олега Коцарева, де майдан зображений як карнавал: “Тут, на стохимерному Майдані, / що розкинувся, немов магніт, / тільки двоє / гарантують рівновагу, / тільки двоє порятовують полюси, / тільки двоє / підмигнуть тобі надійно. / От вони ідуть, / повільно й клишоного, / плюс і мінус, сонце й місяць, їнь і янь: / Жінка у рожевому вбранні єдинорога / й чоловік в зеленому костюмі огірка” (Коцарев 2015, 140). Вплітаючи у тканину вірша реалістичні деталі (опис зображених людей, ймовірно корелює з аніматорами, котрі ходили в костюмах панд тощо), автор, однак, досягає зовсім іншого ефекту впливу на читача. У цьому вірші немає експліцитних образів насильства, проте передано атмосферу напруги, знову ж таки поляризації і сюрреалістичності того, що відбувається навколо, наче органи чуття зраджують того, хто спостерігає за подіями.

І зрештою, опис кінцевої фази протесту найбільш насичений образами насильства. Знову ж таки, автори постійно намагаються виправдати насильство з боку протестувальників, хоча доцільність його стає більш ніж очевидною як реакція на дії влади. Для прикладу, Олексій Бик так описує протестувальників на кінцевому етапі протесту: “Це люди, які забули про значення слова *страх*, бо смак *горілої гуми* прокрався до їх осель. Ці люди ходять під кулі з *цигаркою у зубах*, бо так надзвичайно зручно *прикурювати коктейль*. Ці люди *ковтають каву, закушуючи свинцем*, і йдуть по мінному полю, як той *колись по воді*. Ці люди носять *гранату*, і їх не беруть *живцем*, і їм, *далебі*, плювати на сиве у бороді. Вони, *далебі*, вважають написане у псалмі – як доказ, що їх *Всевишній підсаджує на борню*. Ці люди *ховають друзів – таких, як вони самі, і просять іще набоїв, і просять іще вогню*” (Бик 2015, 21). Спершу сама структура речень вказує на те, що це пояснення і певним чином виправдання. Зрештою далі автор зменшує ці інтонації самовиправдання і насичує текст біблійними образами, що вказує на новий тип виправдання – апеляцію до справедливості Божої кари.

Натомість зовсім інші інтонації переважають у поезії Сергія Жадана, яка, проте, більше вказує на постмайданний воєнний період: “Хай знають, що в цих містах не всі іще *склали зброю*, / хай бачать, що хтось іще *відбиває навалу*, / хай думають, що ми займаємося *веселою грою*, / хай розглядають *хмари*, / що сунуть з-за перевалу” (Жадан 2015, 90). Поет насичує свої вірші мілітарною лексикою *зброя, навала, облава, облога*: “Вітчизни *пізня вокзальна облава* / теплі руки й грудневі дороги. / Країна *болить, як перебита лапа* / *щеляти, що виривається з нічної облоги*... Лишай ні з чим їхню підлу *варту*, / оминай розставлені *вміло пастки*. / *Варто битись і підводитись варто*, / якщо потому й доведеться *впасти*. / *Зірки мають виснути над тобою*, / або *розриватись, як ручні гранати*. / *Серце має заливатися кров'ю*, / і *переганяти її, переганяти*” (Жадан 2015, 88). Сміслові акценти розставлено за допомогою модальності дієслів – від *слабшого варто* до *сильного мають*.

Ще одним виявом мови насильства є те, що образ ворога в аналізованих текстах помітно дегуманізовано. Загалом ця тенденція притаманна як для

мови майдану, так і для мови війни, адже саме в цей період з'явилися такі лексеми, як *уцроп*, *колорад*, актуалізувалося військово-жаргонне *двохсоті* тощо. Власне, навіть лексема *тітушки*, поширена під час майдану та в постмайданний період, має дещо дегуманізований характер. Хоча лексема і є епонімом, що походить від прізвища Вадима Тітушка – молодика, що під час мітингу ще до подій майдану побив журналістів, проте, вона фонетично корелює із політичним жаргонізмом – *тушки* – депутати, котрих можна переманити у свою фракцію за гроші – що походить від аналогії з пташиними тушками. Так, Леся Рой подає пародійний образ тітушок: “*Очі порожні, підтянуті тушки –/ На вулиці міст виходять тітушки... / На Антімайдан за великий куш –/ Кроком руш! Кроком руш!*” (Рой 2015, 250). Це відобразилося і у фольклорі майдану, де беркутівців і прибічників режиму називали *сучими синами* (наприклад, у пісні “Горіла шина, палала”), що корелює і з текстами аналізованої аналогії – так, Ігор Тихолаз застосовує такий дисфемізований перифраз до беркутівців (див. детальніше Додаток, контекст 26).

Дегуманізація в досліджуваних нами текстах виявляється й у вульгаризації мовлення, використуваного для опису ворога, та у метафорах тварина – людина, зображенні ворога як звіра. Так, художник Олекса Манн, тексти і картини якого входять до антології мистецького барбакану, так зображає переломні моменти майдану: “Ніч, бочка з дровами, холод *собачий*. Щось вибухнуло. Раптово поступає інформація, що *звіри* пішли у наступ. Треба терміново відходити за *барикаду*, бо буде пізно і налетять швидко. І тоді реанімація” (Манн 2015, 178). Чи в іншому тексті: “*Димові шапки і заходи тітушок* для драк в натовп. Загонами по 20 *рил*. Наш маленький отряд художників, філософів і архітекторів, стояв і дивився на все це” (Манн 2015, 173). Жаргонізм *рило* на позначення особи чітко вказує на ставлення автора до опонентів.

Юрій Андрухович постулює: “В Україні (теперішній, незалежній) такого *звірства* ще не бувало” (Андрухович 2015, 13). Описуючи конфлікт подруг через політично-громадські погляди, суспільну позицію та події майдану, Світлана Поваляєва теж вдається до анімалістичної метафори. Тваринним є не тільки насильство, а й байдужість: “У нас викрадають людей прямо на вулицях, як у 33-му, людей катують, поранених забирають з лікарень до СІЗО, по лісосмугах знаходять понівечені трупи активістів!” - писала Неля до Ані в фейсбучний приват. Аня мовчала — як *глибоководний рапан із наглухо задраєною перед штормом стулкою*. Тільки постила *фотки тварин*, краєвидів та срібної хендмейд біжутерії з напівдорогоцінними камінчиками” (Поваляєва 2015, 227, див. детальніше Додаток, контекст 19). Посилений образ ворога-звіра у тексті Віті Кравця, де мова насильства передає себе експліцитно з переходом у субстандарті та жаргон: “А от сьогодні на Михайлівській площі я бачив *сотні страшних виблядків, з нелюдськими чорними царями і агресивними замашками...* Я думаю, їх вирощують в спеціальних концтаборах на ширці та крокодилі. У вільний

від мітингів час вони гуляють там, заводять дітей, варять крокодил і винт, п'ють горілку і ходять на роботу” (Кравець 2015, 144), “Вони *безвольні скоти* – в цьому їх слабкість, одночасно це й сила тих фермерів, що виростили *цей збрід*. Смак життя їм вже не прив'єш. Від таких, як нам відомо з цих же фільмів, можна тільки відстрілюватися” (Кравець 2015, 148). І нарешті в пародійних текстах Артема Полежаки ця тема доведена до постмодерного абсурду – пародіюючи українських класиків, автор пише: “*Гнида не є людина. / Бог на твоїй стороні. / Гнида нассалась крові. / Гнида втруїла небо. / Ти знаєш, як вбити людину? / Ти знаєш про це, чи ні?*” (Полежака 2015, 233). У пізніший, воєнний період цей образ тільки посилюється. Так, дослідники стверджують використання авторами “стратегії деперсоніфікації – тобто позбавлення “людського обличчя”, щоби не просто максимально уникнути парадигматичного зближення “чужого” зі “своїм”, а взагалі вивести його за межі цієї парадигми, котра хоча б гіпотетично давала б змогу порівнювати його зі “своїм” (Novosielova 2016, 10).

Проте, дегуманізованим є не тільки ворог, весь світ, де панує насильство, тяжіє до дегуманізації, як у вже цитованому вірші Сергія Жадана – *Країна болить, як перебита лапа / щеняти, що виривається з нічної облоги...* (Жадан 2015, 88). З іншого боку, відбувається своєрідна редегуманізація – перетворення апатичного-байдужого суспільства на активне громадянське: “Одно уже очевидно — это уже не тот народ, который был даже неделю назад. Это не покорное меланхолическое стадо, красиво поющее грустные песни, которое из него активно пытаются делать овцепасы. Это другие граждане, с ними уже не забалуешь, как раньше. Это ЛЮДИ, которые могут дать пизды, и это есть настоящий ЦИВИЛИЗОВАННЫЙ протест. Как он выражается в Европе, куда мы хотим, как он выражается в Греции и Франции” (Манн 2015, 175).

І нарешті наскрізними є апокаліптичні образи – насильство призводить до кінця світу – мирного стабільного звичного світу: “А потім — *цей найстрашніший день, коли кров текла потоками по брудному асфальту і бруківці Інститутської, по сходах, що вели до Жовтневого палацу, коли кров калюжами стояла у холі готелю “Україна” та біля Лядських воріт, куди зносили поранених та вбитих*” (Мухарський 2015, 207). В аналізованих текстах апокаліпсис теж має риси сюрреалізму – реалістичні факти змішуються з віртуальними метафорами: “Через місяць після Водохреща — першого в історії Русі *пекельного Водохреща водометами і вогнем — зрушив бій. Палав Майдан, люди гинули на барикадах, як у Контрал Страйку, в штабах, куди зносили поранених, сходами бігли парадні червоні килими живої людської крові*” (Поваліяєва 2015, 227). Проте, цей апокаліпсис світлий – раптово посеред згарищ люди відчують світлі емоції: “*І тому лише у нічному полум'ї, бляшаному гуркоті видовбуваної з м'ясом бруківки і чорнім диму палаючих автомобільних шин Неля врешті — уперше — відчула спокій. Якийсь логічний спокій, піднесено-буденний штиль — без ейфорії*

та зневіри: наче хитка й неспинно танцююча світобудова спинилася в точці відліку єдино правильного шляху” (Поваляєва 2015, 227).

Гру між темним та світлим боком апокаліпсису використав у своєму вірші Олег Коцарев: “Бліда красуня, революціонерка, / як сніг, / як місяць, / розпечені / до сотень Фаренгейт. / І сотні списків і петицій у неї в сумці, / і не боїться закурити / на ящику коктейлів Молотова. / Ця сажа на снігу - / мов перші темні / слова весни на побілілій річці, / ми сидимо, / ми намагаємося щось співати... / - А слухай, завтра де зустрінемося? / В медпункті чи при спаленім автобусі, / на сонячній і теплій стороні? / Але вона у відповідь заснула - / вперше за два дні - / і близько так / волосся пахне димом, / а на м'яких губах / поблискує краплина соку...” (Коцарев 2015, 141). Антін Мухарський підсумовує цей феномен амбівалентного апокаліпсису таким чином: “Отак в царстві Мордору народжувалася справжня українська Нарнія” (Мухарський 2015, 205).

І знову ж таки в пародійних текстах Артема Полежаки навіть апокаліптичні образи викликають усмішку, автор використовує чорний гумор, щоб протиставити свій текст російській пропаганді у її зображенні майдану: “Ночами твориться таке, скажу я, / От ужаса с треском взрывается сердце – / Повстанцы, скукожившись возле буржуек, / Пьют ведрами кровь христианских младенцев!” (Полежака 2015, 234).

Таким чином, бачимо, що в аналізованих текстах простежуються певні наскрізні тенденції та мотиви, а саме: поляризація, дегуманізація ворога, зокрема і через жаргонну лексику, амбівалентні апокаліптичні образи. Насильство з боку влади стало рушійним моментом як для згуртування громадянського суспільства, так і для вибуху творчості на майдані. Післямайданні тексти як віддзеркалюють події, так і витворюють художню дійсність, насичену як реалістичними деталями, так і сюрреалістичними образами, пародійними мотивами тощо. Різноманітність антології дає змогу побачити, як наскрізні мотиви виявляють себе у різних жанрах – прозі, есеїстиці, поезії тощо. У перспективах дослідження аналіз мовних маркерів творення та переосмислення соціокультурної ідентичності українців під час майдану та війни на матеріалах текстів художньої літератури та нон-фікшн про ці події.

1. Андрухович, Ю. (2015) *Вибрані ТСН-ки / У кн.: Мистецький барбакан. Трикутник дев'яносто два. Антологія.* – К.: Люта справа, 2015. – С. 12–16.
2. Бик, О. (2015) *Без назви / Там само.* – С. 20–21.
3. Жадан, С. (2015) *Доки тебе стереже твоя спрага / Там само.* – С. 88.
4. Жадан, С. (2015) *Зранку тут падає сніг / Там само.* – С. 90–91.
5. Коробчук, П. (2015) *Вірш про повстання на вулиці Грушевського / Там само.* – С. 130.
6. Коцарев, О. (2015) *Бліда красуня, революціонерка / Там само.* – С. 141.
7. Коцарев, О. (2015) *Єдиноріг і огірок / Там само.* – С. 140–141.
8. Кравець, В. (2015) *Хто це? Що це? Нахуя це? / Там само.* – С. 144.

9. Кравець, В. (2015) *Шприц з комбіжиром* / Там само. – С. 148.
10. Манн, О. (2015) *21 січня 2014* / Там само. – С. 178.
11. Манн, О. (2015) *30 листопада 2013* / Там само. – С. 173.
12. Мухарський, А. (2015) *Майдан. Мистецтво спротиву* / Там само. – С. 202–208.
13. Поваляєва, С. (2015) *Рапан* / Там само. – С. 224–228.
14. Полежака, А. (2015) *Репортаж* / Там само. – С. 233–234.
15. Полежака, А. (2015) *Ти знаєш, як вбити людину?* / Там само. – С. 232–233.
16. Рой, Л. (2015) *Гімн тітушок* / Там само. – С. 250.
17. Haleta, O. (2015) *Literature and Articulation of Trauma*. Speech at Winter Academy “Beyond History and Identity: New Perspectives on Aesthetics, Politics and Society in Eastern Europe” in Berlin, Germany, December, 10, 2015
18. Hodge, R., Kress, G. (1997) *Social Semiotics, Style and Ideology* / In: *Sociolinguistics: a Reader and Coursebook* / ed. by N. Coupland and A. Jaworski, Palgrave Macmillan, NY, USA. p. 49–54.
19. Novosolova, M. *The Transformed Image of ‘The Other’ by Victims of the Ukrainian Conflict* / Speech at ASEEES–MAG Summer Convention in Lviv, Ukraine, June, 28, 2016, p. 1–20.
19. Ricoeur, P. (1974). *Violence and Language*.
<http://www.jffp.org/ojs/index.php/jffp/article/viewFile/410/404>. p. 32–41.
20. Silva D. (2014). *The Circulation of Violence in Discourse*. Tilburg Papers in Culture Studies. https://www.tilburguniversity.edu/up32load/80cfac9c-312c-4511-8d8d-9b1e87f35957_TPCS_109_Silva.pdf. p. 1–18.

Додаток. Контексти зображення насильницького/ненасильницького спротиву

Джерело: Мистецький барбакан. Трикутник дев'яносто два. Антологія. – К.: Люта справа, 2015. – 320 с.

(1) Ранок суботи – настільки ранній, що його ще можна вважати ніччю. Коли в такій ситуації настирно дзвонить телефон (і не мобільний, а стаціонарний), демони сну моментально перетворюються на демонів дійсності. Після четвертого пронизливого дзвінка наважуєшся відповісти і взяти слухавку, впевнений, що нічого доброго очікувати не слід. Погляд на годинник: шість годин сорок хвилин. Справи погані.

Дівчина кілька разів називає себе, вона з Франківська, музикант, ми знайомі. Вона була на Майдані. “Тут відбувається жах, – каже вона таким голосом, що жах вривається і в тебе. – Нас просто били насмерть, нас топтали і добивали. Ми могли тільки співати гімн, а вони нас катрупили”. “Хто такі вони? – запитуєш її. – Бандити?” “Беркут, – каже вона. – Вони хочуть нас повбивати. Це криваве місиво. В Україні такого ще не було.

Повідомляйте всіх, кого можете! Тут не було ніякого телебачення, тут не було нікого – нас покинули, а вони нас усіх повбивають!”

Це той момент, коли розумієш – це крик розпачу. Дівчина каже, що їй страшно. Найближчим часом їх можуть наздогнати і перебити всіх до останнього. Вони рятуються на території Михайлівського монастиря, але «Беркут» зараз буде тут. Вона може навіть не домовитися. Поки ти тут перепитуєш про деталі, вони вчотирьох будуть гамселити її киями по голові та спині. Вони – справжні воїни, справжні бійці. Якщо вони б'ють дівчину, то одразу вчотирьох. Якщо вони б'ють лежачого, то ногами і до смерті. Коли вони обступають учотирьох пораненого й лежачого, то кричать: “Хочеш жити – на колени!” Поставити всіх на коліна заради виживання – це, власне, і є їхня суспільно-політична модель, яку вони вирішили застосувати й на нас. Білорусь і Росія сприйняли. Черга за нами – так їм здається.

В Україні (теперішній, незалежній) такого звірства ще не було. Тут панувала певна гра, така собі неписана домовленість: ми уникаємо різких рухів і фізичної жорстокості. “Язиком хоч гівно їж, а руками не лапай”, – стверджує українська приказка. У нас перманентне протистояння, але ми не переходимо межі. Ми не завдаємо фізичного болю й не калічимо (Юрій Андрухович, с. 13)

(2) З одного боку – прикривають військових грудьми від провокаторів. З іншого – наносять невидимі для відеокамер удари ногами з-під щитів. З одного боку – тисячі ліхтариків під нічним небом і певність у тому, що “нас побачать із Космосу”. З іншого – підкладання в темряві, “прослушки наружки і провокації”.

З одного боку – тисячу разів повторена мантра про “Схід і Захід разом”. З іншого – зірвані й розтоптані синьо-жовті стрічки і заклик “вернуть галицаев Польще” (Юрій Андрухович, с. 15)

(3) Будує собі барикади, пиши роман, але не проси пощади і не канюч, бо ця комендантська ера – природний стан того, хто на БТри йде голіруч. Того, що волочать з бою за рукави, того хто задав собі моральний ценз. У місті немає місця для драм і сцен (Олексій Бик, с. 20)

(4) Ти тримаєш мене, як дитину маленьку за руцю, я холону від вітру, зими чи твоєї руки. І усі велелюдні майдани усіх революцій – це не більше ніж рими написаних нами рядків. Ця зима не піде, не відпустить і не перестане шепотіти слова, зневажаючи простір і час, бо крім нас не буває нікого на цьому майдані і на цілому світі немає нікого, крім нас. Бо у цьому безумстві, у цій нереальній пригоді наші лінії доль запетляли в єдине кільце. Я тебе відчуваю, я бачу тебе через одяг. Ти ховаєш усмішку, бо знаєш напевно про це (Олексій Бик, с. 20)

(5) Це люди, які забули про значення слова страх, бо смак горілої гуми прокрався до їх осель. Ці люди ходять під кулі з цигаркою у зубах, бо так надзвичайно зручно прикурювати коктейль. Ці люди ковтають каву, закушуючи свинцем, і йдуть по мінному полю, як той колись по воді. Ці люди носять гранату, і їх не беруть живцем, і їм, далєбі, плювати на сиве у

бороді. Вони, далєбі, вважають написане у псалмі – як доказ, що їх Всевишній підсаджує на борню. Ці люди ховають друзів – таких, як вони самі, і просять іще набоїв, і просять іще вогню (Олексій Бик, с. 21)

(6) Вітчизни пізня вокзальна облава / теплі руки й грудневі дороги. / Країна болить, як перебита лапа / щеняти, що виривається з нічної облоги... Лишай ні з чим їхню підлу варту, / оминай розставлені вміло пастки. / Варто битись і підводитись варто, / якщо потому й доведеться впасти. / Зірки мають виснути над тобою, / або розриватись, як ручні гранати. / Серце має заливатися кров'ю, / і переганяти її, переганяти (Сергій Жадан, с. 88)

(7) Хай знають, що в цих містах не всі іще склали зброю, / хай бачать, що хтось іще відбиває навалу, / хай думають, що ми займаємося веселою грою, / хай розглядають хмари, / що сунуть з-за перевалу (Сергій Жадан, с. 90)

(8) У місті – війна. Десятки людей поранено. / менеджер готує запальну суміш з пінопласту. / між криками та вибухами – чути пісні з Майдану. / пенсіонерка хреститься в будівельній касці...найпалкіший поцілунок / той що з присмаком газу на вустах. / найщиріша війна – без присутності злості (Павло Коробчук, с. 130)

(9) Тут, на стохимерному Майдані, / що розкинувся, немов магніт, / тільки двоє / гарантують рівновагу, / тільки двоє порятовують полюси, / тільки двоє / під мигнуть тобі надійно. / От вони ідуть, / повільно й клишоного, / плюс і мінус, сонце й місяць, їнь і янь: / Жінка у рожевому вбранні єдинорога / й чоловік в зеленому костюмі огірка (Олег Коца рев, с. 140)

(10) Білда красуня, революціонерка, / як сніг, / як місяць, / розпечені / до сотень Фаренгейтт. / І сотні списків і петицій у неї в сумці, / і не боїться закурить / на ящику коктейлів Молотова. / Ця сажа на снігу – / мов перші темні / слова весни на побілілій річці, / ми сидимо, / ми намагаємося щось співати... / – А слухай, завтра де зустрінемося? / В медпункті чи при спаленім автобусі, / на сонячній і теплій стороні? / Але вона у відповідь заснула – / вперше за два дні - / і близько так / волосся пахне димом, / а на м'яких губах / поблискує краплина соку... (Олег Коцарев, с. 141)

(11) А от сьогодні на Михайлівській площі я бачив сотні страшних виблядків, з нелюдськими чорними царями і агресивними замашками... Я думаю, їх вирощують в спеціальних концтаборах на ширці та крокодилі. У вільний від мітингів час вони гуляють там, заводять дітей, варять крокодил і винт, п'ють горілку і ходять на роботу... (Вітя Кравець, с. 144)

(12) Судячи з однієї тільки кухні, по турботі та відношенню можна сміливо сказати, що це було повстання людей проти якихсь маргінальних упирів з фільмів про зомбі, які можуть навіть жерти солону і скловату. Вони безвольні скоти – в цьому їх слабкість, одночасно це й сила тих фермерів, що виростили цей збрід. Смак життя їм вже не прив'єш. Від таких, як нам відомо з цих же фільмів, можна тільки відстрілюватися (Вітя Кравець, с. 148)

(13) Люди! Треба напевно розказати, що було насправді. Вчора відбувся натуральний пиздець. По-інакшому це не назвеш. Ще вдень було

стрьомно. Навіть не так, як в перші дні. По-іншому стрьомно. Такої кількості провокаторів і мусоро-сбушників середь нас я ще не бачив з самого початку подій. Димові шашки і заходи тітушок для драк в натовп. Загонами по 20 рил. Наш маленький отряд художників, філософів і архітекторів, стояв і дивився на все це (Олекса Манн, с. 173)

(14) Одно уже очевидно — это уже не тот народ, который был даже неделю назад. Это не покорное меланхолическое стадо, красиво поющее грустные песни, которое из него активно пытаются делать овцепасы. Это другие граждане, с ними уже не забалуешь, как раньше. Это ЛЮДИ, которые могут дать пизды, и это есть настоящий ЦИВИЛИЗОВАННЫЙ протест. Как он выражается в Европе, куда мы хотим, как он выражается в Греции и Франции (Олекса Манн, с. 175)

(15) Ніч, бочка з дровами, холод собачий. Щось вибухнуло. Раптово поступає інформація, що звіри пішли у наступ. Треба терміново відходити за барикаду, бо буде пізно і налетять швидко. І тоді реанімація (Олекса Манн, с. 178)

(16) Усі мають вищу освіту (а дехто і дві), дітей, високооплачувану роботу та можливість подорожувати світом. Двоє з них архітектори, один режисер і продюсер, інший скульптор. Отакі люті і страшні екстремали від мистецтва. І коли їх питають, що спонукало вас вдягати шоломи, респіратори, готувати запальну суміш і пертися на барикади, підставляючись під кулі та світло-шумові гранати “Беркуту”, вони відповідають приблизно наступне: “Ну, можливо, це почуття власної гідності, бо не може ж нормальна вільна людина терпіти все те жлобство і хамство, яке розповзлося нашою країною з приходом Януковича. Бо нас хотіли мати за скотину, а ми того не хотіли...” (Антін Мухарський, с. 202)

(17) Починали працювати механізми низової ініціативи та волонтерської діяльності, які потім проросли крізь усе суспільство і утворили справжній Майдан, де брат стояв за брата і всі одне одного підтримували і тримали за руки, відбивали атаки “Беркута”, різали бутерброди і співали пісень, а коли треба кидали коктейлі Молотова та підносили шини. Отак в царстві Мордору народжувалася справжня українська Нарнія (Антін Мухарський, с. 205).

(18) А потім — цей найстрашніший день, коли кров текла потоками по брудному асфальту і бруківці Інститутської, по сходах, що вели до Жовтневого палацу, коли кров калюжами стояла у холі готелю “Україна” та біля Лядських воріт, куди зносили поранених та вбитих (Антін Мухарський, с. 207)

(19) І тому лише у нічному полум'ї, бляшаному гуркоті видовбуваної з м'ясом бруківки і чорнім диму палаючих автомобільних шин Неля врешті — уперше — відчула спокій. Якийсь логічний спокій, піднесено-буденний штиль — без ейфорії та зневіри: наче хитка й невпинно танцююча світобудова спинилася в точці відліку єдино правильного шляху. “У нас викрадають людей прямо на вулицях, як у 33-му, людей катують, поранених

забирають з лікарень до СІЗО, по лісосмугах знаходять понівечені трупи активістів!” — писала Неля до Ані в фейсбучний приват. Аня мовчала — як глибоководний рапан із наглухо задраєною перед штормом стулкою. Тільки постила фотки тварин, краєвидів та срібної хендмейд біжутерії з напівдорогоцінними камінчиками (Світлана Поваляєва, с. 227)

(20) Через місяць після Водохреща — першого в історії Руси пекельного Водохреща водометами і вогнем — зрушив бій. Палав Майдан, люди гинули на барикадах, як у Контрал Стріку, в штабах, куди зносили поранених, сходами бігли парадні червоні килими живої людської крові (Світлана Поваляєва, с. 227)

(21) І ненародженим, / І мертвим, / І живим / Пораду я залишу, наче спадок: / Кладіть бруківку в декілька шарів - / Воно надійніше. / Та і про всяк випадок... (Артем Полежака, с. 232)

(22) Гнида не є людина. / Бог на твоїй стороні. / Гнида насалась крові. / Гнида втруїла небо. / Ти знаєш, як вбити людину? / Ти знаєш про це, чи ні? (Артем Полежака, с. 233)

(23) Ночами твориться такое, скажу я, / От ужаса с треском взрывается сердце - / Повстанцы, скукожившись возле буржук, / Пьют ведрами кровь христианских младенцев! (Артем Полежака, с. 234)

(24) Очі порожні, підтянуті тушки - / На вулиці міст виходять тітушкі... / На Антімайдан за великий куш - / Кроком руш! Кроком руш! (Леся Рой, с. 250)

(25) Забери меня из Новороссии, / Не встречался здесь я с пиндосами, / Зато местные стали сердитыми, / Называют нас паразитами. / Нам казалось, что мы терминаторы, / Но увозят нас рефрижираторы... / Забери меня по-хорошему, / А то скоро копыта отброшу я (Леся Рой, с. 251)

(26) На селі все просто. Університетів ніхто не закінчував. Перестріли сусіди чоловіка.

– Миколо, а твій зараз де? Досі служить у “Беркуті”?

– Та служить...

– А чого він не вдома?

– Та казав, що в Київ їх забрали...

– А що він робе в Києві? Людей стріляє? Охороняє золотий унітаз?

– Та то в нього така робота...

– Робота — людей вбивати? А там наші діти, які з твоїм виблядком до школи ходили!

І в пику його, і в пику, і копня під зад.

– Якщо завтра твого сучого сина не буде вдома — спалимо вас (Ігор Тихолаз, с. 287).